

és biztató. Hagyd az embereket keresni és bízzál bennük! Kalkuláld be a közös anyagi érdeket és hozz létre egészséges közösséget! A komplex-birigádokról van szó. Beváltak.

A kritikusnak illik kifogást is találni. Ez esetben tekintsünk el ettől, mert Kunszabó írásainak felelősségteljes komolysága írójuknak feltétlen optimizmusa és jóhiszemősége a kritikust is magukkal ragadták. Élvezetes, jóízű olvasmányt vesz a kezébe az olvasó, akit érdekelnek társadalmunk gondjai-bajai-eredményei. Ezeket feltárni a szociográfusé, ezeken gondolkodni és munkálkodni már mindannyiunk feladata. Jó és hasznos segítség ebben Kunszabó Ferenc legújabb kötete is. (Magvető; Bp. 1970.).

**Horpácsi Sándor**

## A második hegedűs saját dallamai

Nem tagadom: személyes kapcsolatoknak is szerepük van abban, hogy szorgalmas olvasója lettem a romániai magyar irodalomnak. De — mint ahogyan Sütő András „Anyám könnyű álmot ígér” című regényének kirobbanó sikere is igazolja — napjainkban mindegyre nagyobb érdeklődésre tarthat számot „belföldön” is mindaz, ami a Kritérion Kiadónál, a Korunk, az Utunk, az Igaz Szó hasábjain, vagy éppen a Forrás sorozatban — egyáltalán határainkon túl magyarul megjelenik.

Nem lehet nem odafigyelni a kolozsvári Kántor Lajos munkásságára sem, — aki alig harmincegynéhányévesen immár négy tanulmánykötet szerzőjének mondhatja magát — hiszen ott ígér — s már adott eddig is — sokat, ahol az utánpótlás, az „új termés” hiányát leginkább érezzük: az irodalombírálat terén.

Az „Írástól-emberig” című első kötete 1963-ban — kívánságára — a fiatal, általa is támogatott írókat, költőket felsorakoztató Forrás sorozatba illeszkedett. Azokat a cikkeket gyűjtötte ott csokorba, amelyekkel az irodalmi lapokban már egyetemistaként jelentkezett. 1966-ban, a madáchi életmű kutatásának eredményeként „Száz éves harc Az ember tragédiájá-ért” című tanulmánya jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. E könyvével nem elsősorban a megújuló viták, illetve vitázók száma gyarapodott, — bár egy-két eredeti gondolattal a Madách-képet is gazdagította — hanem megszületett az első olyan marxista igényű tanulmány, amely a Tragédia körül dúlő eszmei harcok legfontosabb téziseit kísérli meg összefoglalni.

A „Vallomásos Móricz Zsigmond” című könyvében azt igyekezett bebizonyítani, hogy a lírai ábrázolás és a művészi totalitás egymást nem kizáró, sőt — mint Móricz esetében — éppen egymást kiegészítő, segítő kategóriák. Eddigi törekvéseinek mintegy szintézise „Alapozás” címmel 1970-ben látott napvilágot, s az év végén jutott el hozzánk.

Már a kötet címválasztása is utal Kántor emberi kritikusi alapvonására: a szerénységre. Olyan magatartás ez, amely mögött a szerző önmagával szemben támasztott igényessége, bátor munka- és felelősségvállalása, a korszerűsége törekvés gyománnytiszteleten alapuló szándéka húzódik meg. (Valójában ez jellemzi a romániai magyar irodalom egészét.) Mégis — vagy talán éppen ezért — friss hang a Kántor Lajosé. Közvetlen érzelmi és értelmi kapcsolat megteremtésére törekszik a művek és olvasóik között, esszéinek olvasmányosabb volta nem mond ellent az irodalomtörténeti szempontoknak, közvetlensége nem csökkenti, ellenkezőleg emeli tanulmányainak színvonalát, értékét. Ugyanakkor — bizonyítva az alkotáshoz elengedhetetlenül szükséges önbizalom meglétét — nem rejti véka alá véleményét, miszerint a marxista irodalombírálat megújulását főként a maga generációjától várja. Azt vallja, hogy a kritikusban is — noha szükségszerűen mindig „csak” a második hegedűs szerepét játssza — születnek „saját dallamok”, amikor szépirodalmat elemez, ismerteti, bírál.

Mint Kacsó Sándor, a neves erdélyi író — a pályakezdők melegszívű patrónusa — egy helyütt megjegyzi: nem új ez a kíváncsi, de amíg a művészi színvonalra törekvő

műbírálat régebbi értelmezésénél inkább külső, formai elemekre — a stílus csiszolt-ságára, a megfogalmazás eredetiségére — esetet a hangsúly. Kántornál a „saját dallamoknak” tartalmi követelményeik is vannak. Korszerűséget keres az elemzett műben, de a korszerűség a kritikus számára is kritérium. Erre törekszik, s ezért bizik abban, hogy tanulmányain, kritikáin talán lemérhető „egy ember politikai-művészi hite, az egyéni élmények, az írást napfényre hívó viták sugallata, s íze a közös forrásnak, amely mások tollából verset, elbeszélést buzogtatott föl.”

Az „Alapozás” kulcstanulmányának „A magyar novella útjai” címűt vélem — amely először 1969-ben a Valóság-ban jelent meg — mert Kántor Lajos egész eddigi tevékenységével tulajdonképpen a XX. századi magyar prózáknak, s abból is elsősorban a novella önálló koncepciójú majdani összefoglalásához rakta le a fundamentumot. Ebben a tanulmányban sűrűsödik Kántor alapkonceptiója, hogy tudniillik a novella nem nélkülözheti a líraiságot — ezt sugallják a „Móricz-revizió” című fejezet is — s az 1945. utáni új társadalmi feltételek között helyét kereső magyar prózairodalom közvetlen örökségül tekinthető írók — Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezso, Krúdy Gyula, Gelléri Andor Endre, Nagy Lajos, Karinthy Frigyes — is valójában a lírai vonal képviselői, ha a líra alapvető kritériumaként — mint Bóka László tette — a „rezonancia folyamatát” értjük.

Másik, de az előbbivel szorosan összefonódó problémakörbe vezetnek a lírikus életművekkel foglalkozó tanulmányok — az onnan nézve hazaiak, de bárhonnán nézve kitűnő költők: Bartalis János, Horváth Imre, Szabédi László líráját elemzők — amelyek nemcsak Kántor ouvre-jét tágitják, hanem fontos következtetésekkel is szolgálnak célkitűzéséhez: a líraiság előtérbe nyomulásával a prózában megteremtődő új elbeszélői mód vizsgálatához.

Kántor e kötetbe is beavagatja — „Madách-egy évszázad távlatában” címszó alatt — három, folyóiratokban megjelent Madách-tanulmányát. Főként két probléma, a humánus és a magány értelmezése igazolja. Az előbbi kérdésben Révai József véleményéhez társul, — miszerint „sokszor az teszi naggyá az író, hogy az ellentéteket feltárja, és megmutatja, vagy legalábbis érzékelteti kibékíthetetlenységüket” — az utóbbiban emígy zárja le fejtegetéseit: „Az a komolyság és elkötelezettség, amellyel az élet feladat kérdésekre a válaszokat kereste — még ha nem is találta meg a harc konkrét-valóságos lehetőségét s a harcostársakat —, a legnagyobbak közé emeli Madáchot. A példamutató klasszikusok közé, akik nem tették a magányt filozófiai végkövetkeztetéssé.”

A korszerű irodalomtudományban — mint kötetéhez írott előszavában Kántor megjegyzi — egyre inkább előtérbe kerül a motívumvizsgálat, a különféle struktúrák felmérése, s mindezeknek fényében a nemzetközi összehasonlítás igénye. Nos, egy-egy villanásnyira feltűnnek e kötet tanulmányaiban is ilyen szempontok, anélkül, hogy döntően befolyásolnák a vizsgálódás hagyományosabb jellegét. Mégis, a szárdék itt-ott áttöri a korlátokat, s például a műfajok szabadabb értelmezésében, motívumelemzésben vagy néhány „összehasonlító utalásban (román-magyar párhuzamok) jövőd feladatokra is fényt kap. Ez indokolhatja az „Appendix”-be foglalt eszmék idekapcsolását. Ebbe a fejezetbe ugyanis a romániai magyar irodalmi életre sajátosan jellemző újrafelfedezések, vagy éppen „felfedezések” kerültek a kortársi irodalomból. (Például: Petelei — és az irodalomtörténeti nagyságrend; Radnóti és a Korunk; Elfogult jegyzetek Illyés Gyuláról, Déry Tiborról, az irodalomról és az őszinteségről) Az élő magyar irodalommal való szoros kapcsolatát, „állandó jelenlétét” leginkább „Az átváltás pillanata” című esszében érezteti, amelyben az ötvenes évek közepén-végén „új hullámként” feltűnt, ma már a derékhatat alkotó nemzedék (Csurka István, Fejes Endre, Galambos Lajos, Galgóczi Erzsébet, Moldova György, Sánta Ferenc, Somogyi Tóth Sándor és mások — közös jellemzőjét az „erkölcsi férlelhetetlenségben” jelöli meg.

Klasszikusok-kortársak, romániai magyar irodalom-magyarországi irodalom, magyar irodalom-román irodalom, nemzeti irodalom-világirodalom: Kántor érdeklődési köre — időben visszafelé — Madáchig terjed, de horizontjában is imponáló. Kántor

Lajos — aki „civilben a magyar múltú Korunk egyik szerkesztője — szisztematikus munkálkodása újabb, gazdag tartalmú kötetet szült, amely méltán nyeri meg az irodalomban jártas, az irodalombírálat és irodalomtörténet iránt kiváltképp érdeklődő magyarországi olvasó rokonszenvét is.

Csongrády Béla

## Szabó Lőrincről — Balassagyarmaton

„Aki rááldozza azt a két hetet, amely Szabó Lőrinc teljes munkásságának — valamennyi versén kívül fordításainak s tanulmányainak — megismeréséhez szükséges, az, felmerülve ebből a még föltérképezetlen világból, ezt mondja: Hogy első-e, nem tudom. De hogy versenytársait fél kézen meg lehet számolni, az bizonyos”. Így összegezte eredményeit, határozta meg a Szabó Lőrinc-i költészet értékét, egy évvel a nagy költő halála előtt a költőtárs és barát, Illyés Gyula; halála tízéves fordulóján pedig a Kerepesi Temetőben tisztelgők nevében fogalmazva a fiatal lírikus nemzedék vezető alakja, Juhász Ferenc a legmodernebb magyar költőnek nevezte Szabó Lőrincet. Arról a népszerűségről pedig, amelynek olvasói körében örvend, azt hiszem nem is kell hogy szóljak, a kiállítás látogatóinak érdeklődő és tisztelgő jelenlete minden hangzatos kijelentésnél beszédesebb bizonyság erre. Széleskörű népszerűség, és legnagyobb kortársainak rajongó tisztelete, — igazán kevés szerencsés költő dicsekedhetett ezzel a líra történetében. A magyar irodalomban, igaz, gyakoribb ez a jelenség, Szabó Lőrinc mégis a ritka kivételek közé tartozik. A mi irodalmunk ugyanis, népünk sajátos történelme folytán nemegyszer a közvetlen politikai feladatit is magára kényszerült vállalni, egy Petőfi, Ady, József Attila vagy Illyés Gyula népszerűségét az általuk vállalt társadalmi szerep, politikai feladat is fokozta. Szabó Lőrincben olvasói nem találnak ilyen messzezenző politikai megfogalmazásokat, költészetében önmagukkal találkoznak az emberek, mindennapi életük keserveivel és örömeivel, mindazzal, amellyel a XX. század embere saját otthonában is, naponta újra meg újra szembekerült. Szabó Lőrinc fedezte fel számunkra, hogy korunkban a mindennapi élet mennyi drámával telített, a megmozdult világban összetörődött sorsok hányféleképpen metszik egymást, micsoda feloldódásokat és poklot is tud kikeverni, minden egyes ember számára az élet. Berzsenyi vagy Madách, a maga udvarházában, a ritka postára és még ritkább látogatókra hagyatkozva, nem volt oly magányos, mint bármely ember a XX. század első felében, a két viláégéstől és kiábrándító, embertelen helyzetektől meghatározott években, mégha egy nagyváros forgatagában, barátai és konzolidált környezete nyugalmas világában élt is. A hajsza az ember fölé nőtt, a hírközlés és a technika emberközébe hozta a legtávolabbi világokat, ismeretlen földrészeket, mint otthon járhat a fantázia, és például egy egyiptomi utazás sem elérhetetlen álom, a csillagvilág végtelene a tér és az idő megszokott „falusias” rendjét szinte a követhetetlen lehetőségek és esélyek végtelenévé tágitotta, — csak az ember maradt mindinkább távol önmagától, vesztette el lehetőségét, kiszolgáltatottan, hőkenten kezdte önmagát keresni e körülötte kitágult és megürült világban. Szabó Lőrinc elődei, kortársai és rokonai erre a ember-idegen világra eszméltek. Franz Kafka látomásai, Proust emlékekbe kapaszkodó vergődése, Eliot távolságtartása és önkontrollja, e magára maradt ember, az új helyzettel való ismerkedésének egy-egy mítoszát teremtetta meg. Elvont képleteket kreáltak, melyekben megsejthették, kifejezhették és megvizsgálhatták az ember önmaga ellen teremtett poklainak visszahatását magára az emberre. Szabó Lőrinc, — és ez népszerűségének is kulcsa, — nem ilyen elvont képletet dolgozott ki, hogy megformálja az embert ért sérelmeket: — egy alapvető igazságot fedezett fel: mindazt, amelyet nagy kortársai az elvont látomások formájában fejeztek ki, azt tetten lehet érni az egyes ember mindennapi életében. Míg mások az absztrakciók magaslati, — de tudjuk, hogy ez egyúttal légürest is jelent — szintjén kísérleteztek. Szabó Lőrinc saját életét tette rá e kísérletre, saját magán végzett meg-